

ALÉN GARABATO, Carmen; BOYER, Henri (2020).
*Le marché et la langue occitane au vingt-et-unième siècle:
microactes glottopolitiques contre substitution.*
Llomotges: Lambert Lucas. 144 p.

Editat a Llomotges, aquest volum té una inequívoca signatura montpellerenca, perquè tant Carmen Alén Garabato com Henri Boyer estan vinculats a la Universitat Pau Valèri. El volum compta no només amb el suport del seu mateix laboratori, Dipralang, sinó també de la Délégation Générale à la Langue Française et aux Langues de France (DGLFLF) i del Cirdòc de Besiers.

Posem-nos en antecedents. El 1984, Boyer va signar un article a *Amiras* (reproduït en annex [p. 121-130] i catalogat «comme pionnier» [p. 51]) en què s'interessava per la difusió de termes com *Oc*, *Occitanie* o *occitan* en denominacions comercials de Besiers. Va constatar que, malgrat els límits vaporosos d'aquella *Occitanie* (p. 127), i tot i la «complexité du fonctionnement» i el caràcter potencialment més connotat d'aquells mots («plus engagé» [p. 128] que el d'altres, com *languedocien*), aquesta mena de designacions s'havia difós de 1970 ençà. Vint-i-quatre anys més tard, Alén va repetir l'operació (p. 152). Els canvis eren considerables (p. 133), amb un augment de referències al *Sud* (lloc on «il fait bon vivre») i una lleugera progressió de formes com les que hem esmentat (que podien tenir una «dimension polémique et politique» per a alguns, però que ja eren «porteurs» per a d'altres), i sobretot una intensificació de noms en occità o francità a partir de 1995 (p. 135) en l'hostaleria, la restauració o el comerç de productes d'alimentació. Tot i ser minoritàries, totes les empreses amb denominacions que incloïen elements en occità o francità no eren anteriors a 1996, i només d'ençà de 2000 s'enfilaven gairebé a la trentena (p. 138). El volum que ens ocupa s'encarrega de mostrar fins a quin punt fets com aquests van més enllà de l'anècdota i poden ser interpretables des d'una òptica sociolingüística en el context d'una varietat, l'occitana, que sovint s'ha vist com a morta i enterrada potser de manera excessivament precipitada, tot i que també és evident que a l'*Hexàgon* es troba en una fase avançada de substitució lingüística a mans del francès.

Segons el que acabem de dir, els annexos ja permeten de fer-se una idea del contingut del volum, dividit en cinc capítols, una breu recapitulació final (p. 105-106), una bibliografia d'un centenar llarg de títols i els índexs (que reenvien a nombroses fotografies de productes o establiments, a taules i a tres mapes), a més dels dos apèndixs. El caràcter telegràfic de la recapitulació contrasta amb quatre compactes pàgines d'introducció (p. 9-13) on s'exposen les bases i les intencions del treball. A la regió *Occitanie* (suma de Llenguadoc-Rosselló i Migdia-Pirineus que cal no confondre amb Occitània), s'observa una «montée en puissance (limitée, certes, mais bien visible)

dans la communication sociale et le paysage scriptural urbain d'une utilisation de désignants en occitan/'patois' [...] parfois en *francitan*», és a dir, en un francès empletat d'elements occitans sobre el qual el mateix Boyer ha publicat treballs de referència.¹ Aquests usos, visibles d'uns decennis ençà, poden representar «un paradoxe» en la mesura que la seua presència resulta «inversement proportionnelle» a la normalitat social de la llengua (p. 10), però el cas és que hi ha una «*production d'identité* linguistique» que «consiste à utiliser (à *instrumentaliser* en quelque sorte) la langue-culture dominée (minorée/minoritaire) via une *patrimonialisation* discursive» (p. 12). Els autors es demanen, d'entrada, si en les motivacions d'aquestes tries hi ha simplement la recerca d'un valor afegit o cal parlar d'accions més desinteressades, amb una dosi de subjectivitat o nostàlgia però «néanmoins volontariste», que mereixin l'etiqueta de *microactes glottopolitiques* (p. 13), entesos —tal com es precisarà en la secció següent— com a accions realitzades *des de baix*, en el marc d'una activitat social i més específicament professional, que no estan integrats en una dinàmica de xarxa.

El primer capítol, «*Quelques préalables théoriques*», s'interessa per conceptes com *patrimonialisation* (p. 14-15) o *identité* (p. 16-17) i, alhora, assenyala aspectes clau: el fet que les accions o les intervencions *glotopolitiques* poden tenir diversos nivells (entre els quals també els *microactes* [p. 17]) i el concepte *identitème*, que respon a elements lexicals o morfològics amb càrrega i connotació social (p. 15). Aquí ja s'avancen conclusions del treball, com ara que hi ha «nombreuses variantes» en l'àmbit de la lleialtat lingüística envers la varietat minoritzada i, en general, entre els pols de la substitució completa i la normalització (p. 18), cosa que pot tenir una validesa exportable a altres contextos semblants de conflicte lingüístic partint del cas occità, en què la llengua del territori, en l'espai d'un segle, ha passat de ser majoritàriament usada per la població a convertir-se en una varietat marginal i invisibilitzada, fins al punt que amplis sectors poden desconèixer-ne fins i tot l'existència. També s'hi usa explícitament la noció *patrimonialisation dynamique*, que tornarà a emergir més tard (i que figura en un treball de Boyer en premsa). Parlem d'una representació de la llengua que pot ser *patrimonial* però que alhora és dinàmica en la mesura que aporta una *plusvaleur identitaire* (*plus-value identitaire*) capaç «d'inspirer des pratiques de promotion de consommation ou de lieux, d'objets, de manifestations... touristiques» (p. 19).

El segon capítol («*L'occitan à la fin du xxe siècle: une situation sociolinguistique singulière et paradoxale*» [p. 20-34]) inclou elements *classics* de les aproximacions sociolingüístiques a l'occità: el rol social del francità (p. 20), l'acceleració de la substitució posterior al 1945 o episodis de supremacisme lingüístic francès a les altes instàncies (p. 23-24) que contrasten amb una opinió social més aviat favorable al reconeixement de les llengües dites *regionals* (p. 25) i amb les accions de resistència de base de l'occitanisme (p. 28), a partir de les quals es precisa que l'objectiu no és abor-

1. No consta en la contracoberta del llibre ni en la bibliografia del volum, però no devem ser els únics a pensar que —sense ser la seua única aportació sobre aquesta qüestió— una de les produccions més suggestives de Boyer és justament un volum de 1990, *Clés sociolinguistiques pour le «francitan»* (Montpellier, CRDP de Montpellier).

dar les accions d'autoconsum (l'occità com a «langue de réseau»), sinó les que «visent une population large (très majoritairement non occitanophone) et non pas une population 'captive'» (p. 35).

Al tercer capítol («L'occitan et le commerce: pourquoi?») s'evoca un altre precedent —en aquest cas, un sondeig— pertinent per a la temàtica del volum. Les xifres obtingudes per Média Pluriel Méditerranée el 1995 sobre la «thématique régionale» a les empreses (i, especialment, en les de petites dimensions) van en la mateixa direcció. Diverses iniciatives citades contribueixen a posar en evidència l'associació de la llengua a valors positius (p. 42) (fins i tot a lligar-la amb joves qui sap si urbans, per exemple, en una publicitat del Tarn [p. 44]) i no fan inimaginable, a llarg termini, un «changement en profondeur» (p. 43). Tot això, sumat a estratègies de *terroirisation* (amb reproduccions d'entrevistes, que es multipliquen més tard), serveix de preludi al capítol més rellevant (p. 49-85) del volum (*L'enquête ECO OC*). L'objectiu del projecte de recerca ECO OC (*L'occitan face au marché*), alguns elements del qual ja han estat avançats en notes (p. 10 i 45), era, en l'àmbit de la regió central, de «faire un état des lieux concernant la présence de la langue et de la culture occitanes dans le monde du commerce (noms des entreprises, noms des produits, publicité...)» (p. 49), mitjançant dades observables però també enquestes semidirigides per descobrir-ne les motivacions de l'ús. Els aprenentatges que se n'extreuen són nombrosos: una presència d'elements occitans «timide mais bien réelle» (p. 50), «en augmentation constante» (p. 51), amb més de nou-centes empreses amb el monosíl·lab *Oc* «ou l'un de ses dérivés» i nou-centes més amb elements occitans o francitans, malgrat que són una quantitat ínfima respecte al total (p. 52); una tendència a usar cada cop més l'occità (o el francità) en comptes d'aquell element (p. 55); una especial incidència en les empreses petites (p. 55) i en el turisme, l'agricultura, la ramaderia i els productes alimentaris artesanals (p. 56); un lèxic reduït (p. 56), amb recurrència de l'article definit *lou* —en grafia felibrenca— o de la seqüència *-ou (-on o -or)* com a *identitèmes* (p. 56-57), així com un progrés del *lo* normatiu —menys habitual però símptoma d'impacte de l'occitanisme (p. 65)— en empreses creades d'ençà de l'any 2000 (p. 58), especialment a l'Erau o en departaments immediats com Losera i Avairon (p. 59). Els elements occitans en les denominacions són analitzats segons el tipus de comerç (p. 60-61) i, malgrat que alguns testimonis mostrin de manera palpable ser lluny d'una presa de consciència *occitanista*, de tot plegat es desprèn l'aflorament d'una *identitat* (amb tots els matisos que calgui) que no correspon a l'estatal omnipresent. Alén i Boyer paren atenció a la disseminació de la llengua (i a la incidència de la normativa, un fet gens banal) en l'etiquetatge de pasta, de cervesa artesana i especialment de vi (p. 67, 69-80), context en què assistim a una varietat lèxica molt superior a la d'altres àmbits i fins a la presència d'elements amb una «forte charge identitaire» (és irreprimible citar aquell *Copa Santa* «curieusement en graphie non mistralienne» [p. 70]). L'entrevista amb un productor de Marcilhac (p. 71-74), amb regularitzacions ortogràfiques generacionals pel mig, fins i tot mostra que «[l']imprégnation 'occitaniste' est évidente et [qu']elle révèle incontestablement une avancée idéologique au travers d'une certaine conviction glottopolitique», i els comentaris d'un daguer d'origen

marroquí (p. 76) o d'un viticultor sortit de Lorena (p. 78) no són menys reveladors. La darrera secció del capítol s'avança a eventuals tòpics: segons els testimonis recollits, aquesta *occitanitat* pot ser comercialitzable com un «souvenir» (p. 83), un «charme» (p. 84) o «un angle d'attaque» (p. 85), i, en tot cas, no suposa cap mena de blocatge comercial, sinó més aviat el contrari.

El darrer capítol («L'occitan et le marché : hypothèses» [p. 86-104]) s'interessa per la *terroirisation* i la *folklorisation*, per concloure que encara que «une sorte de folklorisation est visible», hi ha elements que assenyalen cap a l'existència d'una consciència lingüística (vegeu un cas notori de *la lenga a l'aurelha* [p. 93]) i al valor del criteri de correcció associat a la llengua (amb recurs al diccionari [p. 89] o a «l'ami qui sait» [p. 91]), cosa que contrasta amb temps anteriors. Ben mirat, algunes pàgines d'aquest capítol exerceixen el paper de recapitulació real del treball en la mesura que reprenen i reforcen elements assenyalats anteriorment (p. 94-96, 103-104), gairebé a manera de traca final. En definitiva, som més enllà de la simple obtenció de rèdits comercials a través d'un sarpat d'estereotips, amb testimonis que, sense ser occitanòfons, poden sentir-se «dépositaires de la langue», en un context amb gammes de grisos (p. 94), amb una introducció minoritària i parcial però alhora «inattendue» de la llengua dominada en uns determinats àmbits (p. 95). Són actes que potser «ne s'inscrivent donc dans la perspective d'un renversement de la *substitution*, dont pourtant ils ne s'accomodent pas» i que poden tenir relació amb tendències que van molt més enllà del context occità (p. 96), però que no per això —ni per ser (*per ara?*) minoritaris— deixen de ser rellevants. D'acord: «la réalité ethnosociolinguistique sociétale n'a guère changé» (p. 103), però els testimonis mostren «une modification incontestable des représentations de l'occitan» (p. 102-103). Hi ha dues frases d'un productor de cervesa de Blanhac (p. 106) que són molt explícites: «les braises sont là / il faut souffler dessus».

Ens podem demanar, per tant, fins a quin punt hi ha simptomàtics corrents de fons que suposen canvis en la percepció de l'occità. Fins i tot, si aquestes modificacions poden conduir a transformacions en l'ús en els anys que han de venir. El volum d'Alén i Boyer no només permet mantenir encesa la flama d'una certa esperança per a l'occità en aquest nou mil·lenni, sinó també percebre en detall qüestions que afecten les representacions d'una llengua a través d'un cert gir argumental en un guió que tothom creia escrit. Alén i Boyer demostren que som més enllà del fet anecdòtic. Ara cal veure si tot plegat pot agafar un aire de categoria en cas que hom bufi prou aquelles brases.

Aitor CARRERA
Universitat de Lleida